DE
NEDERLANDSCHE TAALKUNDE
IN
HAREN AARD EN HARE STREKKING.

REDEVOERING,

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE HOOGESCHOOL TE LEIDEN,

DEN 29sten OCTOBER 1853,

UITGESPROKEN DOOR

Dr. M. DE VRIES.

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN.
1853.

Present-Exemplaar van den Schrijver.

DE NEDERLANDSCHE TAALKUNDE

IN HAREN AARD EN HARE STREKKING.

DE NEDERLANDSCHE TAALKUNDE IN HAREN AARD EN HARE STREKKING.

REDEVOERING,

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE HOOGESCHOOL TE LEIDEN,

DEN 29sten OCTOBER 1853,

UITGESPROKEN DOOR

Dr. M. DE VRIES.

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN,
1853.

GEDRUKT BIJ A. C. KRUSEMAN.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER LEIDSCHE HOOGESCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEEREN, RECTOR MAGNIFICUS EN VERDERE HOOGLEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEER, LECTOR IN DE HOOGDUITSCHE LETTERKUNDE,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN IN DE VERSCHILLENDE FACULTEITEN,

AANZIENLIJKE SCHARE VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DEZE HOOGESCHOOL OP DE WETENSCHAPPEN TOELEGT,

GIJ ALLEN VOORTS, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS,

Sedert den aanvang der tegenwoordige eeuw is in de meeste landen van het beschaafde Europa een nieuw tijdperk aangebroken voor de beoefening der volkstaal. Ziet bij onze stamverwanten in het naburige Duitschland.

Is daar niet binnen één menschenleeftijd het gebouw eener Germaansche taalwetenschap verrezen, dat den aanschouwer met verbazing vervult, en aan een edel broederenpaar de onsterfelijkheid verzekert? Ziet het Noorden. Heeft niet Denemarken aan de Duitsche wetenschap, zoo al niet den weg gebaand, dan toch zich waardig aangesloten, en, in eendragtige zamenwerking met Zweden, voor de Noordsche talen een licht ontstoken, dat heldere stralen verspreidt tot in den nacht der grijze Scandinavische oudheid? Ziet Engeland. Is daar niet eene levendige belangstelling ontwaakt in de taal van het Angelsaksisch voorgeslacht, en is niet die studie de grondslag geworden eener diepere kennis en krachtiger ontwikkeling van het hedendaagsche Engelsch? Ook bij de volkeren van den Romanischen stam openbaart zich hetzelfde streven. In Frankrijk, waar de taalkennis lang met bekrompene eenzijdigheid tot het bloote spraakgebruik bepaald bleef, is allengs het onderzoek verruimd en met een beteren geest bezield, en thans reeds is het mogelijk geworden, in het wezen der Fransche taal een dieperen blik te slaan, dan ooit te voren kon worden vermoed. Het voorbeeld van Frankrijk wekte de verwante natiën tot navolging op: ook Italië en Spanje bleven niet achter. Wilt gij meerdere bewijzen? Ziet, hoe de Keltische bewoners van Ierland en de Schotsche Hooglanden met opgewekten lust hunne aloude spraak in eere herstellen; hoe elders de talrijke volkeren van Slavonisch ras niet alleen het gebied der wetenschap met een nieuw veld van onderzoek hebben uitgebreid,

maar ook door eigen arbeid dien akker moedig ontgonnen, en thans reeds welige vruchten gekweekt. Doch genoeg. Waarhenen wij ons ook wenden, bijna overal vinden wij de taal des lands in hoogere schatting gerezen, hare beoefening opgewassen tot een vroeger ongekenden bloei.

Een verschijnsel, zoo eenparig en gelijktijdig overal waargenomen, moet noodwendig zijne verklaring vinden in de rigting des tijds, het moet een uitvloeisel zijn van de geschiedenis der latere jaren. Die verklaring is dan ook niet verre te zoeken. De groote gebeurtenissen, die in de laatste halve eeuw ons geheele werelddeel hebben geschokt, hadden overal de strekking om de volkeren op te wekken tot het bewustzijn hunner nationaliteit. Hetzij eene natie, na langdurigen sluimer, eindelijk ontwaakte tot het besef harer lang miskende regten, en, in overmoedig gevoel van zelfstandige kracht, zich een nieuw volksleven schiep, waarin het tooverwoord *nationaal* de leuze werd, die op aller tongen zweefde. Hetzij de vaderlandsche geest, door vreemde wapenen bedwongen en gekromd onder het wigt der verdrukking, straks daarna zich met dubbele fierheid verhief, en bij den jubel der heroverde vrijheid in dubbelen ijver ontgloeide. Hetzij eindelijk het nationale gevoel, bij voortduring verdrukt en vernederd, of, bij eene willekeurige indeeling van Europa's grondgebied, in zijne heiligste belangen gekrenkt, juist daardoor in het hart des volks des te dieper werd ingegrift, en te sterker den boezem deed kloppen, als éénig steunsel

van bemoediging en hoop. Kon het anders of die nationaliteit, overal tot krachtiger zelfgevoel geprikkeld, moest ook overal eene hoogere geestdrift doen ontstaan voor de taal der vaderen, de taal, die van die nationaliteit de uitdrukking en het onderpand was, de taal, wier uitroeijing de heerschzucht, waar zij het volksbestaan eens voor al wenschte te vernietigen, zich boven alles ten doel had gesteld?

Doch er werkten ook andere oorzaken, om de opgewekte geestdrift ten goede te leiden en tot een werkzaam leven te bezielen. Bovenal moet ik wijzen op de uitbreiding van de studie der geschiedenis. Herinnert u, hoe in de tweede helft der vorige eeuw zich overal een wakkere ijver vertoonde voor het onderzoek naar de voormalige toestanden, instellingen, regten en zeden des volks: een onderzoek, dat zeer zeker tot de groote staatsomwenteling het zijne heeft bijgedragen, maar wederkeerig door die omwenteling en hare gevolgen met dubbele kracht werd bevorderd. Met die toenemende beoefening der geschiedenis ging tevens die der letterkunde gepaard. En niets was natuurlijker. Of is het niet de letterkunde, wier gedenkrol het inwendige leven des volks en den gang zijner ontwikkeling in een nog helderder en vollediger tafereel ontvouwt, dan de reeks der uitwendige feiten, die de stof van het geschiedverhaal uitmaken? Geschiedenis en letterkunde: hoe zijn die beiden in de latere jaren met reuzenschreden vooruitgegaan! Maar geene uitbreiding van die beiden was mogelijk, of de taalkennis moest er den heilzamen

invloed van ondervinden. Noch geschiedenis noch letterkunde kon hare hulp ontberen. Zij moest, als getrouwe tolk, beider jaarboeken uitleggen, wat in den loop des tijds was verduisterd, met haar licht bestralen, en de stem van het voorgeslacht voor het nakroost doen herklinken in oorspronkelijke klaarheid. Zij weigerde die medewerking niet, en ziet, van de hulp, die zij aan de zusterwetenschappen bood, oogstte zij zelve een tienvoudig loon. Want naauwelijks had zij de nieuwe baan volijverig betreden, en de kennis van de vroegere toestanden en historische vorming der taal tot het doel van haar streven gesteld, of die studie had op haar zelve een herscheppenden invloed, en het bleek dat zij nu eerst den weg had gevonden, die tot hare eigen ontwikkeling en volmaking kon leiden. En hoe meer zij zich hiervan bewust werd, hoe verder zij in die rigting vooruitschreed, hoe meer zij in eendragtig verbond met geschiedenis en letteren haren werkkring verruimde, des te meer nam zij toe in omvang en diepte, in vastheid en volledigheid van kennis, des te meer verhief zij zich tot den rang eener zelfstandige wetenschap. Maar die ontwikkeling droeg nog eene andere vrucht. Bij de vorderingen, door de historische taalstudie gemaakt, bleek het meer en meer, dat die studie bestemd was, ook voor de taal zelve weldadig te werken, dat zij, en zij alleen, een veilig rigtsnoer aanbood tot toekomstige verrijking, beschaving en veredeling der taal. Nu verkreeg de wetenschappelijke beoefening nog hoogere waarde, nu zij het beginsel bleek te zijn van

praktische volmaking. En nu had tevens, in die beiden vereenigd, de geestdrift voor de moedertaal, die de vrucht was der opgewekte nationaliteit, eene waardige taak, eene schoone roeping gevonden.

Ziedaar, G. T., de verklaring van den bloei der nieuwere taalkunde, in verband tot den tijd waarin zij ontsproot. Wel mogen wij dien bloei als een verblijdend verschijnsel begroeten, wel mogen wij ons verheugen, dat ook ónze taal allengs begint te deelen in den algemeenen vooruitgang. Ook bij ons hebben de gebeurtenissen dezer eeuw het nationale gevoel tot een nieuw leven gewekt, en de liefde tot de moedertaal verhoogd. Ook bij ons is voor de geschiedenis en letteren des vaderlands een levendige ijver ontwaakt, en de hervormende invloed op de studie der taal is niet achtergebleven. Ook bij ons is die studie allengs toegenomen, allengs uitgebreider en grondiger geworden; en meer en meer over elke belemmering zegevierende, streeft de jeugdige wetenschap met frissche krachten eene veelbelovende toekomst te gemoet. Doch hoe gunstig deze omstandigheden des tijds ook mogen wezen, nog zijn de belemmeringen niet alle uit den weg geruimd. Nog heeft de Nederlandsche taalkunde te dikwijls tegen laauwheid en vooroordeel te kampen, nog wordt zij niet overal in hare waarde gekend en begrepen. Niet bij allen staat nog de overtuiging vast, dat zij eene wetenschap is, die ook wetenschappelijk kan en moet worden behandeld; en zelfs bij velen, die zich aan hare beoefening wijden, ontbreekt het

maar al te zeer aan een helder inzigt in haren aard en hare strekking. Dringend noodzakelijk is het, dat hierin worde voorzien, opdat de arbeid werkelijk vruchten drage, opdat niet veler pogingen verspreid en verspild mogen worden, maar die van allen eendragtig zamenstreven naar een zelfde doel. Wat is het, dat de taalkunde onderzoekt? Wat stelt zij zich bij dat onderzoek voor? Hoeverre moet het zich uitstrekken? en hoe moet het ingerigt zijn? ziedaar vragen, wier beantwoording eene levensbehoefte mag heeten, indien de wetenschap met bewustheid hare taak zal kunnen volbrengen. Doch het antwoord op die vragen moge in het hoofd van enkelen tot helderheid zijn gekomen, velen zweeft het slechts nevelachtig voor oogen, en nooit werd het tot hiertoe in geregelden zamenhang uitgesproken. Het was deze bedenking, die mij als van zelf het onderwerp mijner rede scheen aan te wijzen bij de plegtige gelegenheid van dezen dag. Geroepen tot de eervolle taak, om hier, aan de Leidsche hoogeschool, mijne krachten te wijden aan het onderwijs en de bevordering der vaderlandsche taalkunde, meende ik, bij het aanvaarden dezer gewigtige betrekking, geene gepaster stoffe te kunnen kiezen, dan zulk eene opzettelijke ontvouwing van het begrip der wetenschap, die mij is opgedragen. Ik acht mij verpligt, aan Ulieden, in wier midden ik werkzaam zal mogen zijn, rekenschap te geven van de beginselen, die mij zullen geleiden; maar ook gevoel ik mij gedrongen, bij mij zelven het besef te verlevendigen van de dure verplig-

ting, die ik heden op mij neem. Welaan dan, G. T., schenkt mij goedgunstig uw welwillend gehoor, wanneer ik u uitnoodig, met mij *de Nederlandsche taalkunde in aard en strekking te beschouwen*. Ik stel mij voor, de vier vragen, die ik zoo even noemde, te beantwoorden, door achtereenvolgens uwe aandacht te bepalen bij het *voorwerp*, het *doel*, den *omvang* en de *vereischten* van het taalkundig onderzoek. Mogt het mij gelukken, ook in vlugtige trekken, het rijke onderwerp niet onwaardig te behandelen.

De bepaling van het begrip eener wetenschap hangt in de eerste en voornaamste plaats af van de zaak, die het *voorwerp* van haar onderzoek uitmaakt. Wat nu onderzoekt onze taalkunde? Wat anders dan hetgeen wij gewoon zijn de *moedertaal* te noemen? De moedertaal! Kort en eenvoudig woord, maar rijk en krachtig van beteekenis, en door zijne liefelijke zamenstelling reeds wijzende op al het teedere en innige, dat in het begrip ligt opgesloten. Inderdaad, dat woord is de uitdrukking eener geheele reeks van grootsche gedachten en streelende gewaarwordingen. De menschelijke spraak, ontwikkeld tot het kunstig zamenstel eener beschaafde taal, en de band geworden die ons als volk vereenigt. Welk eene stof tot overpeinzing! Of is niet de spraak de kostbaarste gave, aan ons sterfelijk geslacht verleend, het wonderbare vermogen, dat meer dan iets anders getuigt van 's menschen edelen oorsprong en verhevene bestemming; de spraak, het werktuig, ja — meer nog! — "het zin-

tuig der rede," [1]) evenzeer het middel om al onze geestvermogens tot zelfbewustzijn, tot ontwikkeling en rijpheid te brengen, als de vorm, waarin die vermogens naar buiten werken, om de denkbeelden die ons vervullen, of de aandoeningen die wij gevoelen, in anderen over te storten; de spraak eindelijk, die de steun is der zamenleving, de grondslag der beschaving, het beginsel van de volmaking der menschheid? En met die spraak, reeds zoo merkwaardig als oorspronkelijk vermogen, heeft de menschelijke geest, door aanhoudende vorming en veredeling, een gewrocht tot stand gebragt, dat zijne schoonste schepping mag heeten: de volledige, geregelde taal. De taal, die harmonische eenheid van eindeloos verscheidene klanken, die voor elke gedachte, voor elke gewaarwording, onmiddellijk de juiste, bepaalde, evenredige uitdrukking aanwijst, en de fijnste omtrekken en schakeringen scherp en zuiver wedergeeft; die de verbinding en den zamenhang der denkbeelden, de geheele aaneenschakeling der rede, met keur van vormen en wendingen afbeeldt, ja alles, wat er omgaat in geest of gemoed, als in een helderen spiegel weerkaatst. De taal, dat kostelijke speeltuig, waaraan de hand des meesters bezielde toonen weet te ontlokken, hetzij daarheenrollende in den breeden stroom der welsprekendheid, of op den adem van dichterlijke verrukking zich verheffende tot hooger akkoord.

Doch hoe uitstekend ook de waarde zij, aan het

---

1) Van der Palm, *Verhandelingen, enz.* I. 60.

denkbeeld van spraak en taal op zich zelve te hechten, hoe aanlokkend ook de beschouwing van de gansche rij der vroegere en latere talen: nog is de belangstelling, die ons dit alles inboezemt, zwak en koel bij hetgeen wij gevoelen voor die ééne taal, die als een deel is van ons eigen wezen; voor die klanken, van de lippen eener moeder ons toegevloeid, waarin ons gemoed zijne dierbaarste indrukken ontving, en ons innigst zielsgevoel zich lucht geeft, welke snaar daar ook trille, van de stille verzuchting des harten tot de edele aandrift der heiligste geestvervoering. En die taal behoort niet aan ons zelven alleen: neen, zij is het gezamenlijk eigendom van alle onze broeders en stamgenooten, zij is het erfgoed van dat land, dat alle voorwerpen van ons aller liefde met éénen band omvat, van het vaderland. Zij is, met en door den stam waaruit wij geteeld zijn, opgewassen in den grijzen voortijd, en reeds voor eeuwen inheemsch geworden op dezen grond, dien wij bewonen. Zij volgde al de lotgevallen en wisselingen, die de tijd aan onze vaderen aanbragt; beurtelings gerezen en gedaald, deelde zij in hunnen voorspoed en bloei, maar ook in hun teruggang en verval; en van alles wat in den loop der tijden ons volk heeft gedaan en geleden, gedacht en gevoeld, zijn in haar de onuitwischbare sporen afgedrukt. Zij bewaart in haren schoot den ganschen schat der opmerkingen en lessen, door de ondervinding van het voorgeslacht verkregen; zij is de afspiegeling onzer geschiedenis, de uitdrukking

van ons vaderlandsch karakter, het merkteeken van ons volksbestaan, band en pand onzer nationaliteit.

Ziedaar, G. T., u vlugtig geschetst, wat het woord *moedertaal* in zich besluit. En zouden wij dan eene zoo kostbare bezitting gedachteloos genieten? Neen, altijd hebben wijsgeerige denkers in de diepzinnige geheimen der spraak een waardig voorwerp hunner beschouwing gevonden; altijd hebben schrandere vernuften zich toegewijd aan het onderzoek en de vergelijking der talen; en voor de beoefening der eigene taal, wij zagen het, is overal een hoogere ijver ontstaan. Ook bij ons heeft de moedertaal aanspraak op grondige nasporing en zorgvuldige bearbeiding, al ware het alleen, ómdat zij onze moedertaal is. Doch hoeveel te meer mag zij die aanspraak doen gelden, omdat zij door innerlijk gehalte haren beoefenaar een overvloedig loon verzekert, en hare voortreffelijke eigenschappen te hoogere waardering wacht, naarmate zij inniger en vollediger worden gekend. En dien lof verdient zij ten volle. Gesproten uit den alouden Germaanschen stam, bleef zij aan hare afkomst onverbasterd getrouw in oorspronkelijke frischheid, en nog bloeit haar innerlijk leven in het bewustzijn des volks, nog klopt het met geregelden polsslag in iederen klemtoon. Alle hulpmiddelen en sieraden staan haar in overvloed ten dienste. Onuitputtelijk in hare woordvorming, is zij rijk en verscheiden in beelden, overdragtelijke spreekwijzen en schilderachtige uitdrukkingen. Krachtig is zij en gespierd, kernachtig en zinrijk,

maar ook zacht en zoetvloeijend, en altijd welluidend; buigzaam en lenig, maar altijd helder, juist en naauwkeurig. Wel mogen wij met regtmatige fierheid ons verheugen in zulk eene taal: mits dat besef ons tevens aanspore, haar dubbele zorg en oplettendheid te wijden. En al noopten ons daartoe niet al de drangredenen, die ik tot hiertoe opsomde, ééne bedenking zou reeds voldoende wezen om onzen ijver te doen ontbranden. Want wat ook onze taal op zich zelve moge zijn, zij was en zij is nog steeds het voertuig onzer vaderlandsche letterkunde. Het is in haar, dat de geestgewrochten, op Nederlandschen bodem voortgebragt, voor de nakomelingschap zijn bewaard; in haar, dat het grootste gedeelte is opgeteekend van hetgeen Nederland heeft mogen bijdragen tot verlichting en beschaving der menschheid. En waarlijk, zoo eene taal eenige waarde kan ontleenen van een rijken letterschat, dien zij het aanzijn gaf, en die wederkeerig haar zelve veredelde, dan mag onze moedertaal te hooger rijzen in onze schatting. Maar dan is ook hare beoefening des te meer een dure pligt; en te meer mag zich onze wetenschap beroemen op het voorwerp van haar onderzoek.

En welk is nu het *doel*, dat zij zich voorstelt bij dit onderzoek der moedertaal? Het antwoord is natuurlijk: de kennis der taal. Maar waarin die kennis bestaat, en wat zij omvat: ziedaar de vragen, waar alles op aankomt. Is het genoeg, dat men zich bepale bij de behoeften der beschaafde zamenleving, dat men

de taal zuiver en sierlijk leere spreken en schrijven, en wat in haar geschreven is, naauwkeurig verstaan: kortom, dat hare beoefening gelijk zij aan die der uitheemsche nieuwere talen, aan welke wij zelden eene diepere studie wijden, dan vereischt wordt voor den gezelligen omgang, en om niet verstoken te blijven van het kunstgenot, ons in den vreemde aangeboden? Neen gewis, in zulk eene oppervlakkige kennis, zoo geheel tot het uiterlijke beperkt, kan de hulde niet bestaan, aan de moedertaal verschuldigd. Hoogere eischen heeft onze taalkunde te vervullen. Is de zaak, die zij onderzoekt, eene zaak van onschatbare waarde: welnu, dan moet ook zij zelve aan die waarde evenredig zijn. Zij moet trachten het voorwerp harer beschouwing geheel en volkomen te doorgronden, het te overzien in al zijne deelen, en te doorzien in zijn innigste wezen: in één woord, zij moet, den eernaam van wetenschap waardig, zich ten doel stellen: volledige kennis.

Doch ik mag niet volstaan met de vermelding van dit algemeene doel. Ik moet het nader trachten te bepalen, door den inhoud van zulk eene volledige kennis althans eenigermate te omschrijven. Vergunt mij, dat ik u de hoofdtrekken schetse van het beeld, dat mij voor den geest staat.

Slaan wij het oog op den ruimen omvang van het vaderlandsch taalgebied. Welk eene onafzienbare menigte van verschijnselen! Welk een schat van woorden, hetzij oorspronkelijke, hetzij door afleiding of zamenstelling gevormd: maar allen met vaste, scherpbegrensde be-

teekenis. Welk een overvloed van uitdrukkingen en spreekwijzen: maar allen juist en naauwkeurig bepaald. Welk een rijkdom van vormen en buigingen: maar allen met eigenaardige kracht. Wat al onderlinge werking en wederkeerige beheersching: maar nergens verwarring of duisterheid. Wat al verscheidenheid in de rangschikking der deelen: maar nooit zonder maat of doel. Wat al wendingen en grepen, wat al toetsen en tinten, van de stoutste dichterlijke vrijheid tot de naauwelijks waarneembare speling in klank of toon: maar niets toevallig, niets willekeurig, alles naar stellige wetten bestuurd. En hoe breidt zich dit veld onzer beschouwing nog uit in een eindeloos verschiet, wanneer wij ons niet bepalen tot de taal in haren tegenwoordigen toestand, maar den blik achterwaarts rigten, om hare ontwikkeling te volgen in den loop der eeuwen, tot waar hare eerste wording aan den gezigteinder schemert. Welk een schouwtooneel! Van eeuw tot eeuw zien wij haar van gedaante veranderen, en bij elke wisseling nieuwe schatten ten toon gespreid. Wat al bestanddeelen der vroegere taal, die in den stroom des tijds werden verzwolgen; wat al andere, die, op allerlei wijzen vervormd en gewijzigd, naauwelijks meer op zich zelven gelijken. Wilt gij een bewijs, hoe rijk dit tafereel is? Ik noem u slechts ééne opmerking, die er onmiddellijk uit voortvloeit, en wier waarheid telkens vollediger blijkt. Het is deze: dat van al die duizenden en duizenden verschijnselen, die wij aantreffen in de hedendaagsche taal, niet één enkel geheel onveranderd is gebleven; dat elk woord, elke

vorm "zijne geschiedenis heeft en zijn eigen leven leeft." 1)

Ruime stof voorzeker, den taalonderzoeker aangeboden! Want elk van die tallooze verschijnselen, hetzij tot het heden of tot een vroeger tijdperk behoorende, moet niet alleen worden opgespoord en erkend, maar ook in het licht gesteld en verklaard. Het moet worden verklaard in zijne kracht en beteekenis, opdat het gebruik nergens twijfel of onzekerheid ontmoete. Het moet worden verklaard in zijnen oorsprong, in zijne vorming en ontwikkeling, opdat onze kennis tot helder bewustzijn gerake, opdat wij ons niet vergenoegen met de bloote waarneming van uiterlijke feiten, maar tot het innerlijke doordringen, en leeren begrijpen, hoe elk feit zijnen grond vindt in de geschiedenis der taal, hoe ook hier het tegenwoordige een noodwendig uitvloeisel van het verledene is. Maar nog een anderen eisch moet ik vermelden. Zal de verklaring van een taalverschijnsel werkelijk volledig zijn, dan moet ook het verband worden aangewezen, waarin het staat tot den menschelijken geest, opdat het blijke, hoe en waardoor de uitdrukking evenredig zij aan de gedachte. Immers het gewigtige vraagstuk, welke de betrekking zij tusschen spraak en denkvermogen, tusschen klank en begrip, verwacht zijne oplossing niet van ijdele bespiegelingen, maar van juiste waarneming en zuivere gevolgtrekking; en de stof daartoe is alleen in de taal,

1) Grimm, *D. Gramm.* I (1e. uitg.). p. XIV: "Jedes Wort hat seine Geschichte und lebt sein eigenes Leben."

maar daar ook overvloedig te vinden. Het moge zijn, dat een dergelijk onderzoek misschien meer tot het gebied der algemeene taalkunde behoort, dan wel regtstreeks tot de studie onzer moedertaal; doch zeer zeker mag ook deze dat onderzoek niet verzuimen. Hare taak is het, de stoffe voor te bereiden, die zij aan de wijsgeerige taalkennis ter nasporing levert, om wederkeerig de uitkomsten, door deze verkregen, aan te wenden, tot eigen nut.

Tot hiertoe sprak ik van de verschijnselen der taal, elk afzonderlijk en op zich zelf beschouwd. Doch bij dit ontledend onderzoek is de eenheid der taal verbroken: door verbinding en zamenstelling moet die eenheid worden hersteld. Hier wacht den taalvorscher een nog schoonere arbeid: de nu behoorlijk toegelichte deelen met elkander te vergelijken, hier de treffende verwantschap, ginds het kenmerkende verschil, overal den zamenhang en de regelmaat, die tusschen allen bestaat, te erkennen. Nu bespeurt hij, hoe zij zich vereenigen en rangschikken in bepaalde groepen, hoe elke groep door eene vaste wet wordt beheerscht. Die wetten tracht hij op te sporen en te doorgronden, hare grenzen met juistheid af te bakenen. Bij elke ontdekking slaat hij een dieperen blik in de innerlijke bewerktuiging der taal. Maar telkens ook wordt hij verrast door het helderder licht, dat zich verspreidt over het reeds vroeger verklaarde. Waar twijfel mogt zijn overgebleven, waar eene moeilijkheid niet uit den weg werd geruimd, waar vooral talrijke prak-

tische vraagstukken niet konden opgelost worden, daar heeft hij thans, door het inzien van stellige wetten, een wissen maatstaf ter beslissing gevonden.

Doch ook de wetten der taal staan niet op zich zelve. Ook zij vertoonen een onderling verband en geregeld zamenstel. Ook zij zijn aan den invloed eener hoogere magt onderworpen. Hoe ruim of beperkt ook in hare strekking, het blijkt dat zij allen zoovele uitvloeisels zijn van bepaalde krachten, die tot het wezen der taal behooren, en zich in al hare uitingen openbaren. Het blijkt, dat ook de taal hare algemeene eigenschappen bezit, diep in haar innigste leven gegrond, en in iedere wet, in ieder verschijnsel naspeurbaar. Waarin die eigenschappen bestaan en hoe zich hare werking vertoont; hoe zij allengs, doch naar vaste regelen, zich hebben gevormd en uitgebreid, of ook wel gewijzigd en veranderd; tot welken graad van ontwikkeling zij thans zijn gekomen; hoe die ontwikkeling voor de toekomst te bevorderen of te leiden: ziedaar zoovele vragen, die de taalkenner niet onbeantwoord mag laten. Vruchtbare uitkomsten mag hij van dat antwoord verwachten. Aan den eenen kant zullen zijne inzigten en begrippen zich aaneenschakelen tot een ruimer overzigt. Aan de andere zijde zal hij, door naauwkeurige toetsing en waardering, zich een oordeel vormen over het wezenlijk gehalte der taal: een oordeel, even juist en onpartijdig, als op diepe overtuiging gevestigd.

Mijne schets nadert hare voltooijing. Is de taalken-

ner van verschijnselen tot wetten, van wetten tot algemeene krachten en eigenschappen opgeklommen: nu brengt hij dit alles in zijne natuurlijke orde en sluitenden zamenhang terug, en tracht het geheel met éénen blik te omvatten. Ziedaar de eenheid herboren, het kunstige raderwerk hersteld in geregelden loop. Nu doorziet hij de taal in haren aard en haar wezen. Nu doorgrondt hij hare geschiedenis in den vasten gang harer noodwendige onwikkeling. Nu begrijpt hij, hoe elk tijdperk, dat zij doorleefde, een eigenaardigen vorm vertoonde, maar steeds in innig verband met den tijd, waarvan het de uitdrukking was. Nu ziet hij, hoe de taal in al hare wisselingen altijd de afspiegeling geweest is van den Nederlandschen landaard; hoe zij nog heden óns volkskarakter afspiegelt, en in tallooze schakeringen het beeld van elk onzer wedergeeft. Nu openbaart hem de taal alle hare geheimen, al de wijsheid door vroegere geslachten in haar binnenste nedergelegd. Nu is het doel bereikt, volledige kennis verkregen; en voor den gelukkige, die zich in die volheid mogt baden, eene onuitputtelijke bron van zielsgenot geopend.

Maar wat spreek ik van den wellust, in de volmaaktheid der kennis besloten, alsof dit toppunt reeds ware bereikt! Neen, mijne voorstelling was slechts een ideaal, dat wel nimmer geheel bereikbaar zal zijn. Maar dat ideaal moet ons steeds voor oogen zweven, meer en meer zich voor ons bewustzijn verhelderen. Dan zullen wij weten, waarhenen te streven; dan is, om wel te slagen, de eerste voorwaarde vervuld.

Den *omvang* van het taalkundig onderzoek te bepalen, kan na al het gezegde niet moeilijk zijn. Die bepaling laat zich regtstreeks afleiden uit het beoogde doel. Zal de geheele taal worden gekend in het volledige zamenstel harer vroegere en latere verschijnselen, dan kan ook het onderzoek geene andere grenzen hebben van tijd of plaats, dan die waarbinnen de taal zelve besloten is. Het moet zich uitstrekken tot de taal in haren oorsprong en gansche geschiedenis, in de gansche uitgebreidheid van haar plaatselijk gebied, en alles omvatten wat ooit of ergens eenigen invloed op haar had. Wijd is die omvang voorzeker, en zoo ik dien geheel met u wilde doorloopen, het ware ligter een begin, dan een einde te vinden. Doch ik wil op het onmetelijk veld slechts enkele gezigtspunten aanwijzen, om u een overzigt gemakkelijk te maken.

Beginnen wij met den oorsprong der taal. Ziet den Indogermaanschen taalstam, zich uitspreidende in wijduitgestrekte vertakkingen. Ginds, in het verre Oosten, de aloude Sanskrita met al hare spruiten in Indië, en daarnevens de talrijke twijgen van den Iranischen tak. Daar, in het zuidelijk Europa, het oude Grieksch en Latijn, en zoovele talen als uit die beiden ontsproten. In het uiterste Westen teruggedrongen, de overblijfselen van het Keltisch spraakgebied; in oostelijk Europa de Slavonische talen in jeugdigen bloei. In het midden breidt zich Germanië uit, Noordwaarts, in zusterlijke maagschap, aan Scandinavië verbonden.

Daarheen, naar het oude Germanië, wendt zich onze blik. Daar schittert, in het vroege morgenrood der geschiedenis, het schoone, rijke, krachtige Gothisch, de eerwaarde moeder van alle latere Germaansche talen. Maar weldra is alles weder in duisternis gehuld: niet dan vier eeuwen later breekt een helderder daglicht door. Nu zien wij, hoe de voorouderlijke taal zich in twee dochteren heeft voortgeplant: Zuid-Oostwaarts de Oud-Hoogduitsche, in onderscheidene tongvallen verspreid; Noord-Westwaarts de Nederduitsche, die op hare beurt aan verschillende talen het leven geeft. Dáár, in toenadering tot het Noorden, doet zij de edele taal der Angelsaksen en die der vrije Friezen ontspruiten. Doch elders handhaaft zij strenger haar Nederduitsch karakter; en in de bloeijende gewesten van Vlaanderen en Holland vroegtijdig ontwikkeld en beschaafd, treedt zij eerlang als nieuwe taal, als Nederlandsche, te voorschijn.

Ziet hier een tafereel, in losse omtrekken geteekend, maar sprekend genoeg, om u te doen gevoelen, hoe wijd een kring van onderzoek zich terstond reeds ontsluit. En toch mag dat onderzoek niet worden verzuimd. De kennis van den oorsprong en de eerste wording der taal is de noodzakelijke grondslag, waarop elke verklaring van woorden of vormen moet rusten. Zonder haar is geene etymologie noch historische spraakkunst denkbaar. Maar die kennis kan nooit geheel volledig zijn, zoo lang in de keten der stamverwante talen, die men ter vergelijking raadpleegt, een of

meerdere schakels ontbreken. Het onderzoek moge ruimer en dieper, of beperkter en oppervlakkiger wezen, naarmate de verwantschap of nader of verwijderder zij; maar gewis, hoe meer het omvatte en hoe dieper het doordringe, des te rijker vruchten zal het dragen.

Werpen wij thans een blik op de geschiedenis der taal, na haar eerste zelfstandige optreden. Welk eene verandering in een achttal eeuwen! Wat al werking van buiten, wat al eigen ontwikkeling! Denkt aan den magtigen invloed, door vreemde talen geoefend. Allereerst het Latijn. Reeds het oude Germaansch had dien invloed ondervonden, toen het werelddwingende Rome, ja, den schrik zijner wapenen verspreidde, doch ook de zegeningen des vredes en der beschaving aanbragt. Maar nog eenmaal zou Rome de wereld beheerschen: het werd de hoofdzetel der Christelijke kerk. Daar breidde zich andermaal het Latijn over Germanië uit, en in al wat godsdienst, regt en bestuur betreft, liet het diepe sporen na. Later, de klassieke letteren herleven, het Latijn wordt de taal der geleerdheid, en op nieuw tast het diep in het leven onzer taal, nu eens haar bevruchtend met de kiemen van verstandelijke rijpheid, doch, helaas! om straks hare vrije uiting te belemmeren, spraakkunst en stijl in knellende boeijen te slaan. — En het nieuwere Fransch! Welk een invloed op Vlaanderen, leengoed der Fransche kroon, Vlaanderen, de bakermat der Nederlandsche letteren. Maar dit was slechts een voorspel van wat de toekomst

zou baren. Eerlang valt niet alleen Vlaanderen en Brabant, maar ook de kern van ons noordelijk vaderland, aan Bourgondië ten deel, en de taal dreigt te verstikken onder den stortvloed van vreemde bastaardij. Zij herstelt zich en herrijst in weligen bloei, maar de spraak van het Fransche hof, door eene schare van vlugtelingen in het herbergzame Nederland verspreid, en nu getooid in den sierlijken dos van hoofsche beschaving, hervat haren invloed, die rusteloos voortduurt tot op heden toe. — Doch waar zoude ik heen, indien ik alles wilde aanstippen, wat het Nederlandsch aan andere talen te danken of te wijten heeft? Kon het anders of een volk, dat door zeevaart en handel, door wetenschap en kunst, met de geheele beschaafde wereld in aanhoudende betrekking stond, van overal nieuwe voorwerpen en nieuwe denkbeelden ontleende, moest ook telkens in zijne taal de gevolgen bespeuren van zulk een uitgebreid verkeer, en wederkeerig het zijne bijdragen om die van anderen te verrijken?

Maar ruimer nog is het veld onzer beschouwing. Doorloopt in uwe gedachten het geheele tafereel onzer geschiedenis, altijd vindt gij de lotgevallen der taal met die van het vaderland innig zamengeweven. Eerst in een aantal gewesten versnipperd, en overal eigenaardig gewijzigd, groeit zij langzaam tot eenheid en vastheid op. Nu eens door volkslievende vorsten aangemoedigd en bevorderd, moet zij dan weder miskenning en vernedering verduren. Nu eens wordt zij geschokt en bedreigd in den wanhopigen strijd tegen Spaansche

dwingelandij; maar naauwelijks is de zege behaald, of zij herneemt hare regten, om een tijdperk binnen te treden van zelfstandig leven en krachtigen bloei. Doch ook die bloei begint allengs te verwelken; het oude Nederland verzinkt in een staat van kwijning en verval, en ook het leven der taal schijnt uitgeput. Nog eenmaal heeft zij te worstelen tegen den dwang van vreemde overheersching. Maar ook nu wordt het juk van den geweldenaar afgeschud, de taal in eere hersteld; en hoe meer zich het vaderland in alle rigtingen verder ontwikkelt, des te frisscher leven openbaart zich ook in haar, in haar die altijd gelijken tred hield met den gang der geschiedenis, en schier van elk gewigtig feit den invloed gevoelde.

Maar nergens zien wij dien invloed in sterker en duurzamer werking, dan als wij het oog slaan op het inwendige leven des volks, op de maatschappelijke toestanden, de denkbeelden en begrippen, instellingen en regten, zeden en bedrijf. Vindt men niet nog in onze hedendaagsche taal de onmiskenbare sporen terug van de aloude godenleer der heidensche Germanen? Is zij niet vol van toespelingen op het oud-vaderlandsche regt? Is er wel één gebruik, van vroegeren of lateren tijd, waarvan zij de herinnering niet bewaart? Getuigt zij niet overal van eene natie, die hare welvaart te danken had aan scheepvaart en koopmanschap, aan landbouw en nijverheid? Kortom, is er wel één punt in de geheele geschiedenis van het volksleven, dat zonder schade voor de taalkennis kan worden verzuimd?

Nog sprak ik niet van hetgeen bij ons onderzoek buiten twijfel op den voorgrond moet staan: de vaderlandsche letteren. Letteren en taal! twee woorden van den innigsten zamenhang en naauwelijks van elkander te scheiden. Wat ware er van de laatste zonder de eerste geworden? Wat anders dan eene onbevallige, boersche spraak, den naam van taal onwaardig? Het was de kunst, die de taal met haren adem bezielde; die het zaad in haren schoot deed ontkiemen tot vruchtbaren wasdom; die haar vormde en veredelde, verrijkte en beschaafde, en haar verhief tot den hoogen rang, dien zij onder hare zusteren met eere bekleedt. De kunst, wier invloed zoo krachtig en beslissend werkte, dat somtijds het genie van een enkelen meester voldoende was, om de taal met nieuwe levensgeesten te doordringen. Doch al ware ook de taal niet zoo oneindig veel aan de letterkunde verschuldigd, nog zou de beoefening van deze eene hoofdzaak blijven voor den taalvorscher. Waar toch zal hij de gelegenheid vinden om de ontwikkeling der taal, door alle tijdperken heen, te bespieden, en de werking, die zij van buiten ondervond, te waarderen: waar elders dan in de reeks van de voortbrengselen der letterkunde? Hier, hier vooral vindt hij het eigenaardige en natuurlijke tooneel zijner werkzaamheid. Behoef ik u voor den geest te roepen, welk een ruime voorraad hem daar ter bearbeiding is aangeboden, welk een rijkdom van lettervruchten ons vaderland heeft gekweekt? Denkt slechts aan de lang verwaarloosde middeleeuwen. Hoe hebben latere naspo-

ringen den sluijer opgeligt van een poëtisch verleden, dat zich verlustigde in weelderigen overvloed! Hoe aanlokkelijk prijkt daar de taal in de liefelijke volheid der bloeijende jeugd! Hoe doet zij eene bron van kennis ontspringen, waaraan de weetgierige zich nooit genoeg laven kan! Denkt aan de luisterrijke eeuw van een VONDEL en HOOFT; aan die breede rij van kunstgewrochten, Neêrlands onverderfelijken roem; aan die taal vol geest en oorspronkelijk vernuft, die daar schittert in manlijke kracht. Denkt aan den eenigen BILDERDIJK, die alleen, in het leven der taal, een geheel tijdperk vertegenwoordigt. Welk een schat van leering is uit die goudmijn op te delven! En daarbij, vroeger en later, welk eene menigte van andere werken, hetzij in dicht of in ondicht, die allen in meerdere of mindere mate het gebied onzer letterkunde verrijkten. Maar geen van die allen mag de taalkenner geheel voorbijgaan. Hem is het te doen om de taal in hare geschiedenis te kennen, om te weten, welke toestanden zij achtereenvolgens doorleefde. Daarom ziet hij in iederen schrijver een getuige van zijnen tijd; en weigert hem zijne aandacht niet, al mogt ook geen zweem van kunstgenot den verdrietigen arbeid verzoeten. Ja, al leerde hem die arbeid naauwelijks iets anders kennen dan ontaardingen en feilen, nog zal hij zich de moeite niet beklagen; want voor zijne historische kennis is de oogst niet onvruchtbaar geweest. Geen geschrift dan, hoe onbeduidend ook op zich zelve, of het strekt hem tot eenig nut. De geheele letterkunde, met al hare

sieraden, maar ook met al hare ontsiersels, behoort tot den omvang van zijn onderzoek.

Eindelijk de taal in haren tegenwoordigen toestand. Wederom een ruime werkkring, den taalkenner aangewezen. Zal hij zich angstvallig besluiten binnen de enge grenzen, door onbevoegde spraakkunstenaars getrokken, die niets als wettig erkenden dan hetgeen geijkt was met den stempel van het beschaafde gebruik? Zal hij niet verder zien dan die eenvormige boekentaal, in de stijve banden van willekeurige regelen geprangd? Neen, voor hem is de taal de uiting van het geheele volk: en waar anders zal hij die uiting opvangen dan in de gesprokene volkstaal, in de vrije spraak, gelijk zij, in ons aller dagelijksch leven, ongedwongen en onvervalscht, ons van de lippen vloeit? De levende taal: ziedaar dan het hoofddoel zijner opmerkzaamheid. Hij schroomt niet, daarbij af te dalen tot de lagere volksklassen. Hij weet, dat de spraak, ook in ruwere vormen, nog veel eigenaardigs, veel echt Hollandsch vertoont, veel dat in staat is, over menig duister of twijfelachtig punt een onverwacht licht te verspreiden. Ook schroomt hij niet, zijn onderzoek uit te breiden tot buiten den kring der algemeene gesprokene taal, die het eigendom is van het geheele vaderland. Hij tracht, zooveel maar immer mogelijk, den geheelen taalschat te omvatten, en verzuimt dus ook den rijkdom der dialekten niet. Elk gewest, elke stad, ja ieder dorp en gehucht, biedt hem stoffe tot nasporing. Overal vindt hij de volksspraak in bijzonderen tongval

gewijzigd, overal nieuwe woorden en vormen, nieuwe en kostbare bijdragen tot vermeerdering en volmaking zijner kennis.

Ziet, G. T., tot zulk eenen omvang strekt zich het taalkundig onderzoek uit. Ik beken het, de taak is veelomvattend, en gaat de krachten van een enkelen oneindig verre te boven. Doch de wetenschap vordert broederlijke zamenwerking van velen; en bij vereenigden arbeid zal het mogelijk zijn, die taak al verder en verder te volbrengen, en telkens eene schrede nader te komen tot het verhevene doel.

Er blijft mij nog over te spreken van de *vereischten*, bij het onderzoek in acht te nemen. Wel is het noodig, dat deze naauwkeurig worden bepaald. Hoe ligt zou men op het onafzienbare veld het spoor kunnen verliezen, indien daar niet een rigtsnoer gespannen ware, dat men veilig volgen kon. Het waarschuwend voorbeeld van vroegere taalbeoefenaren is daar, om ons de treurige gevolgen te leeren van beginselloosheid en weifeling. Hoevele bruikbare krachten werden niet verspild! Hoevele dwalingen onbedachtzaam verspreid! Hoevele verschillende stelsels en tegenstrijdige meeningen doorkruisten elkander, vruchteloos wachtende op eene afdoende beslissing! Hoe weinig beantwoordde de vooruitgang der wetenschap aan hetgeen zoo talrijke arbeiders en zooveel werkzame vlijt schenen te beloven! En waardoor zijn die pogingen gefaald? Omdat het onderzoek niet werd voorgelicht door heldere bewust-

heid; omdat men te werk ging zonder plan, zonder orde en regel; omdat men het doel niet geraamd, den omvang niet berekend, maar vooral de vereischten niet vastgesteld had. Gelukkig is ook hier de ondervinding de beste leermeesteresse geweest. Zien wij dan, welke grondregels zij als de ware en beproefde heeft doen kennen.

De gewigtigste les, door de ervaring verkregen, is de overtuiging, dat voor het taalkundig onderzoek geen andere grondslag mag worden erkend, dan de taal zoo als zij door allen gesproken wordt, zoo als zij leeft in den boezem van het geheele volk. Er was een tijd, dat men spraakkunsten en woordenboeken als wetgevende magten eerbiedigde, of aan gevierde schrijvers een beslissend gezag opdroeg, en angstvallig zich op hun voorbeeld beriep. Men vormde zich begrippen en schreef regels voor, aan de bijzondere opvatting van enkele personen ontleend, maar veelal met de volksspraak in lijnregten strijd. Zoo werd de wetenschap van het leven vervreemd, de taalkunde met de taal zelve in voortdurende tegenspraak gebragt. Zoo droeg zij ontwijfelbaar de kiem des verderfs in haren schoot. Of zou de levende taal zich geschikt hebben naar de verdichtselen der school? Dat heeft de uitkomst anders bewezen. De geleerde Drossaard van Muiden mogt zijnen stijl kunstmatig dwingen in het enge gareel der Latijnsche grammatica, en talrijke bewonderaars vinden, die er eene eer in stelden, het voetspoor van den grooten meester te drukken; aan

de zijde van HOOFT mogten andere namen prijken, wier achtbaar gezag langen tijd het taalgebruik beheerschte; de dichtlievende genootschappen der vorige eeuw mogten in kunstregterlijke wijsheid wetten smeden en voorschriften uitdenken, om de taal, als de boomen in hunne lusthoven, tot eenvormige netheid en afgepaste regelmaat te versnoeijen: doch aan dit alles bekreunde het volk zich niet. Het regelde zijne spraak niet naar leerboek of gezag, maar sprak voort zoo als de vaderen hadden gesproken, zoo als het spreken opwelde uit het hart, om in een broederhart weerklank te vinden. En ziet, de tijd heeft regt gedaan. Het Latijnsche dwangjuk is afgeworpen, aan de magthebbende schrijvers de schepter ontrukt, de luimen der beterweterij zijn naar het vergetelboek verwezen: maar de spraak, de vrije spraak, bleef in leven en in bloei. Zij duldde dwang noch oppermagt, zij spotte met wie haar poogde te overheerschen, en rustig vervolgde zij haren eigen weg. En zou dan de wetenschap die levende spraak niet eerbiedigen, die telkens op iedere belemmering zegeviert? Is niet de taal de uitdrukking der gezamenlijke natie, het eigendom van het geheele Nederlandsche volk? Wie heeft dan regt, zich te vergrijpen aan eene nationale bezitting? Wie heeft regt, de vrije stem der taal te versmoren, en zich zelven als wetgever op te werpen? De geschrevene taal moge met de uitstekendste bekwaamheid worden bestuurd, zoo na mogelijk aan de gesprokene getrouw blijven; doch zij is en zij blijft eene afbeelding, die

nooit tot grondslag van het onderzoek kan dienen, waar men de zaak zelve kennen wil. Zij kan — het is waar — in menig opzigt eene bron zijn van nuttige leering; maar die bron is veelal brak en troebel; en waarom ons te vergenoegen met afgeleide beekjes, als de volle stroom der levende volkstaal helder en verkwikkend voor ons henen bruist?

Is alzoo de grondslag der wetenschap aangewezen, ook het leidende beginsel, dat bij het onderzoek gelden moet, kan niet twijfelachtig zijn. Wij zagen, hoe ijdele bespiegelingen en onderstellingen nimmer iets duurzaams achterlaten. Welk ander beginsel zouden wij dan als het echte huldigen, dan hetzelfde dat ook in andere wetenschappen als hoofdwet geschreven staat: de waarneming der natuur? Of zou datgene wat overal elders proefhoudend is gebleken, alleen in de taalkunde niet van toepassing zijn? Behoort niet de taal, evenzeer als de zigtbare schepping, tot het gebied der natuur, zij, die geen gewrocht was van willekeur of onderlinge overeenkomst, maar een onbewust en onmiddellijk ontvloeisel van den menschelijken geest, eene afstraling van het licht der rede, door den Schepper zelven in ons stoffelijk vormsel ontstoken? Hetzelfde beginsel derhalve, dat elders tot leiddraad verstrekt, waar de wetenschap zich wijdt aan het onderzoek der natuur, moet ook in de taalkunde de rigting van het streven bepalen. Ook in haar zij dan de *waarneming* tot onfeilbaren grondregel gesteld. Geen vooraf opgevat denkbeeld of ingezogen

meening, hoe verleidelijk ook voor het vernuft, geene uitgedachte redenering, in hoe bekoorlijken schijn ook getooid, mag den taalvorscher verlokken. Nooit mag hij den vasten bodem verlaten voor de zwevende luchtkasteelen der verbeelding. De taal zelve aandachtig te beluisteren, al hare verschijnselen en wetten naauwkeurig op te merken: ziedaar zijne taak. Zorgvuldig wachte hij zich voor alles wat de zuivere opvatting zou kunnen benevelen. Hij trachte de taal, zoo als zij werkelijk is, op te vangen en te erkennen; niet haar te plooijen naar zijnen bijzonderen smaak, of haar zijne eigene wijsheid op te dringen. Hij vinde de taal, hij make ze niet. Waarneming alleen, juiste, scherpe, onbevooroordeelde waarneming der levende taal zij de leuze. Zij is de eenige onbedriegelijke; van haar alleen mag de wetenschap vooruitgang en bloei verwachten.

Indien echter het onderzoek niet ter halver wege zal blijven stilstaan, dan mag dit beginsel der waarneming niet worden beperkt tot ons hedendaagsch spraakgebruik, maar het moet zich uitstrekken ook tot de taal van vroegere dagen. Bij onze beschouwing van het doel en den omvang der taalkunde is het ons telkens gebleken, dat aan geene verklaring van het tegenwoordige kan worden gedacht zonder opzettelijke historische vergelijking. Ziedaar dan op nieuw een dringend en onmisbaar vereischte. Nooit verstoute zich de taalkenner, over eenig verschijnsel — ware het ook slechts de beteekenis van een woord of de

kracht van eenen vorm — een beslissend oordeel uit te spreken, zoo hij niet eerst dat verschijnsel achterwaarts heeft nagegaan in zijne geheele geschiedenis, om in te zien, wanneer en hoe het ontstaan is, welke vorming en ontwikkeling het doorloopen heeft tot op den dag van heden. Waar aan dezen onverbiddelijken eisch niet wordt voldaan, daar kan ook het begrip niet anders dan onvast en weifelend zijn; daar loopt men telkens gevaar, door den schijn misleid, in de grofste dwalingen te vervallen, en mogt men al dit gevaar gelukkig ontwijken, nog zou de kennis geheel tot het uiterlijke bepaald blijven, zonder helder besef, zonder wetenschappelijke waarde. Historische taalstudie is dus eene hoofdvoorwaarde, waarop nooit genoeg kan worden aangedrongen. Wie ernstig de wetenschap behartigen wil, hij stelle zich ten pligt, de geheele reeks der aanverwante talen vlijtig na te sporen; met onverflaauwden ijver te volharden in de beoefening der bronnen, waaruit de geschiedenis der taal moet worden gekend; bovenal eene onvermoeide aandacht te wijden aan de gouden eeuw onzer dichtkunst en aan de letterkunde der middeleeuwen, beiden voor den taalvorscher zoo onuitsprekelijk leerrijke tijdperken. Hij streve er naar, de taal dier vervlogene dagen innig en volkomen te verstaan, niets, hoe schijnbaar gering ook, onopgemerkt te laten, alles door het licht van onderlinge vergelijking te verhelderen. Zoo geldt dan ook hier de waarneming in volle kracht. Wel kan zij hier hare stof niet regtstreeks uit het

leven ontleenen; voor ons is de spraak van het voorgeslacht verstomd, wij vernemen slechts den nagalm, in handschriften of boeken bewaard. Doch niettemin worde het beginsel, boven alles de levende taal te eerbiedigen, ook hier nimmer verloochend. Is de waarnemer beperkt tot het geschrevene woord, nooit vergete hij dat het mogelijk is, ook daaruit het gesprokene op te vangen, uit de boeken de taal te herkennen, zoo als zij eenmaal werkelijk leefde. De trekken van het beeld mogen in den onzuiveren spiegel zich dikwijls vervalscht en misvormd vertoonen; maar gespannen opmerkzaamheid kan dat beeld in oorspronkelijke reinheid herstellen. De verdichtselen en feilen, die schoolsche willekeur aan de taal heeft opgedrongen, zijn niet bestand tegen het licht der kritiek. Waar deze, met naauwlettende gestrengheid, elken schrijver met zich zelven en met alle anderen vergelijkt, al het gevondene wikt en weegt, toetst en beoordeelt: daar weet zij den schijn van het wezen, dwaling van waarheid te scheiden; en ziet, de taal begint te herleven, het is alsof wij de vaderen zelven hoorden spreken, of wij in hun midden als tijdgenooten leefden. Zoo kan de gesprokene taal, ook van vroegere geslachten, worden gekend. Zoo is, door de gansche geschiedenis heen, de waarneming het leidend beginsel.

Mijne ontvouwing van de vereischten der taalkunde wil ik hiermede besluiten. Het kon slechts mijne bedoeling zijn, de rigting van het onderzoek af te bakenen, door de vermelding van die bijzondere eischen,

die zich onmiddellijk laten afleiden uit het bepaalde doel, dat zich de taalkunde voorstelt. Wilde ik mijne beschouwing verder uitstrekken, door opzettelijk te gewagen van die algemeene vereischten, die voor alle vakken gelijkelijk gelden, en zonder welke geene wetenschappelijke studie hoegenaamd denkbaar is; wilde ik aandringen op waarheidsliefde, op zelfstandig oordeel, en wat verder tot de kenmerken der wetenschap behoort: het ware, in eene vergadering als deze, eene overtollige, ja vermetele poging. Gij allen zult gereedelijk met deze nadere toetsen mijne schets aanvullen en voltooijen. Voor mij zal het voldoende zijn, zoo ik bij de aanwijzing van den grondslag en het beginsel van het taalkundig onderzoek, er in geslaagd mogt zijn, naar waarheid de lessen voor te stellen, die de ervaring van het verledene aan het heden en toekomende verkondigt.

Gunstig zijn de teekenen des tijds voor de vaderlandsche wetenschap, die ik in aard en strekking u poogde te schetsen. De stem der ondervinding heeft niet vruchteloos gesproken. Aan hare lessen getrouw, streeft onze taalkunde moedig voorwaarts, in klimmend bewustzijn van de schoone taak, waartoe zij geroepen is. Vervolge zij met vaste schreden het ingeslagen spoor! Dan zal zij waardig hare grootsche bestemming vervullen. Dan zal zij voor de ontwikkeling en beschaving van het Nederlandsche volk, voor de veredeling en volmaking der taal, voor de opwekking en aanvuring van

nationale gezindheid, werken met bezielende kracht; in alle rigtingen tot vruchtbaren zegen gedijen voor het dierbaar vaderland. En wij zullen de streelende voldoening smaken, dat eenmaal van ons zal worden getuigd: zij hebben den duren pligt niet verloochend, aan de moedertaal het offer te brengen eener regtmatige hulde; zij hebben prijs gesteld op het kostelijk erfgoed van een roemrijk voorgeslacht; zij hebben het hun toevertrouwde pand in eere gehandhaafd, gelijk het onverbasterde nazaten betaamt, en dat pand in verhoogden luister aan de nakomelingschap overgebragt.

Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer hoogeschool! Het was eene aangename taak, die ik heden vervulde, door mijne denkbeelden omtrent de vaderlandsche taalkunde hier openlijk uit te spreken. Moge deze ontvouwing U niet onwelkom zijn geweest. Moge zij U het bewijs hebben geleverd, dat ik de moedertaal en hare wetenschappelijke beoefening op den regten prijs weet te schatten, dat ik diep doordrongen ben van het besef der op mij rustende pligten. Moest ik, ter wille van de eenheid, die in eene rede behoort te heerschen, mij bepalen tot slechts één der vakken, die mij zijn opgedragen: voorzeker zal het door U niet worden misduid, dat ik mijne stoffe ontleende uit dat gedeelte der wetenschap, waaraan ik steeds met bijzondere voorkeur mijn denken en werken heb toegewijd. Maar niet minder levendig gevoel ik de hooge waarde

van de letteren en geschiedenis des vaderlands, niet minder waardeer ik de dure eischen, mij ook in die beiden gesteld; in die beiden, die, aan de vaderlandsche taalkunde ten naauwste vermaagschapt, met haar gezamenlijk de steunpunten zijn onzer nationaliteit, de vermogende roerselen om de liefde voor den dierbaren geboortegrond tot vruchtbare werkzaamheid te bezielen. Wel is de taak gewigtig van hem, die geroepen is, die drie takken der vaderlandsche wetenschap door leer en voorgang te helpen bevorderen. En tot die eervolle taak, voor mij de heerlijkste, die ik immer had kunnen wenschen, zie ik mij, door uw vereerend vertrouwen, bekrachtigd door onzen geëerbiedigden Koning, eene nog schoonere en ruimere gelegenheid aangeboden dan die, waarin ik mij vier jaren lang aan eene zuster-academie mogt verblijden. Ik zie mij geroepen hier aan de Leidsche hoogeschool, sterker nog dan hare zusteren door de innigste banden aan het vaderland verknocht, aan deze doorluchtige instelling, wier aloude luister, meer nog dan voorvaderlijke heldenmoed, den roem van ons Nederland duurzaam heeft gevestigd. Hoe zal ik woorden vinden, om naar waarheid het gevoel van dankbaarheid uit te drukken, dat mij den boezem vervult? Maar neen, het zijn geene woorden, geene ijdele betuigingen, die gij verlangt; gij wilt, dat ik mijne erkentelijkheid door daden betoone, door een ijverig, krachtig, volhardend streven op de edele loopbaan, mij hier door uwe gunst geopend. Ontvangt dan in dit plegtig

oogenblik de heilige verzekering, dat het de vurigste wensch van mijn hart is, uwe verwachting niet te leur te stellen. Mag ik in het vertrouwen, mij door mannen van uwen rang en van uwe verdiensten geschonken, een blijk zien uwer hooggeschatte goedkeuring van hetgeen elders door mij verrigt werd, van de beginselen, die ik tot hiertoe in de wetenschap beleed: het zal mij een nieuwe prikkel zijn, om in den ijver niet te verflaauwen, maar te arbeiden met verhoogde geestdrift en met verdubbelde kracht. Wel gevoel ik, hoeveel mij ook thans nog ontbreekt, om de mij aangewezen roeping zoodanig te vervullen, als ik zou wenschen te doen. Wel is het niet zonder schroom, dat ik de geringheid mijner krachten met de grootscheid mijner taak — mijner driedubbele taak — vergelijk. Maar, zoo liefde voor de wetenschap, zoo belangstelling in den bloei dezer hoogeschool, zoo een hart dat met warmte klopt voor het dierbaar vaderland, zoo onvermoeide ijver en volharding iets kunnen waarborgen: dan durf ik U beloven, dat gij U nooit zult beklagen, mij met uw vertrouwen te hebben vereerd. Rijper leeftijd en voortgezette arbeid zullen, hoop ik, datgene aanvullen en verbeteren, waarin ik thans nog te kort mogt schieten. Zoo hoop ik dan mij te kwijten van de schuld der dankbaarheid jegens U, Edelgrootachtbare Heeren, en jegens deze hoogeschool, aan welke ik eenmaal mijne vorming te danken had. Met aandrang roep ik daarbij uwe voortdurende toegenegenheid, uwe veelvermogende ondersteuning in.

En worde steeds uwe ijverige zorg voor de bevordering van wetenschap en verlichting met overvloedigen zegen bekroond!

Hooggeleerde Heeren, Zeer Geachte Ambtgenooten! U van deze plaats te mogen begroeten, is een voorregt, dat mij tot innige vreugde verstrekt. In uwen kring te worden opgenomen, met U te arbeiden tot den bloei der Leidsche hoogeschool, en in die broederlijke zamenwerking de gelegenheid te vinden, om U mijne achting en mijnen eerbied, mijne dankbaarheid, mijne vriendschap te betoonen: welke schoonere bestemming had mij immer te beurt kunnen vallen? Of zou ik niet wenschen, U de gevoelens van mijn hart op eene Uwer waardige wijze te doen blijken? Sla ik het oog op uwe vergadering, ik zie mannen, die door hunne geleerdheid en hunne talenten den roem van ons vaderland verhoogen. Ik zie sommigen mijner voormalige leermeesters, aan wie ik mij zoo duur verpligt gevoel, wier heldere kennis mijnen geest verlichtte, wier welwillende vriendschap mijn gemoed weldadig verwarmde. Ik zie trouwe vrienden, wier gezellige omgang, uit eenheid van rigting geboren, door wetenschappelijk streven veredeld, mij steeds eene ruime bron van levensgeluk is geweest, en die thans mij de broederhand reiken, nu ik, na kortstondige scheiding, tot hen ben teruggekeerd, om weder in hun midden te leven en met hen te trachten naar een zelfde doel. Welaan, mijne vrienden, die mij met

zooveel hartelijkheid te gemoet komt, vol vreugde aanvaard ik onze nieuwe betrekking. Moge zij ons nog naauwer aan elkander verbinden. Dubbel behoefte heb ik thans aan uwe vriendschap; want gij weet het, hoe kort ik slechts werkzaam was aan Groningens hoogeschool, steeds zal de herinnering aan dat viertal jaren mij dierbaar en onvergetelijk blijven. Gij weet het, ik vond er ware vrienden, van wie het mij moeilijk viel te scheiden, vrienden die mijnen voorspoed hebben gedeeld en verhoogd, die met mij hebben geweend in mijnen bitteren rouw. Bij U hoop ik vergoeding te vinden voor hetgeen ik vaarwel heb gezegd. Gij allen, vrienden, leermeesters, ambtgenooten, blijft voor mij wat gij altijd geweest zijt. Aangevuurd door uw voorbeeld, gesterkt door uwe welwillendheid, zal ik mij gelukkig rekenen, met U de handen ineen te slaan tot bevordering van het rijk der waarheid, en onze eendragt zal vruchten dragen voor de edele zaak, waaraan ons aller leven is toegewijd.

Hoe had ik gewenscht, bij deze gelegenheid een hartelijk woord te spreken tot den eerbiedwaardigen grijsaard, die de Nestor is van uwen kring, mijnen hooggeschatten leermeester SIEGENBEEK. Hoe gaarne had ik openlijk de hulde mijner erkentelijkheid herhaald aan hem, den oudsten en getrouwsten vriend mijns Vaders, die voor mij steeds een vaderlijk vriend was, steeds mij met treffende blijken van welmeenende toegenegenheid vereerde. Is hij door hooge jaren en

wankele gezondheid verhinderd, getuige te zijn van dit plegtig uur, ik weet het, hoe hij in het geluk, dat mij te beurt valt, deelt met onverkoelde belangstelling; hoe het hem welkom is, dat de taak, door hem zelven, nu zes-en-vijftig jaren geleden, met jeugdige kracht aanvaard, en van welker vervulling zooveel lofs door hem werd ingeoogst, thans aan mij, zijnen dankbaren leerling, is opgedragen. Hoe zal ik aan zoovele gunstbewijzen van zulk eenen geachten voorganger naar waarde beantwoorden? Hoe anders dan door krachtige inspanning om een niet onwaardig opvolger te zijn van den man, wiens verdiensten in Nederland zullen leven, zoo lang aan de vaderlandsche taal en letteren de verschuldigde eer zal worden betoond.

U, eerwaarde SCHRANT, wien ik als mijn onmiddellijken voorganger mag begroeten, zij een welgemeende heilwensch toegebragt. Mag ik mij niet beroemen op het voorregt, uw leerling te zijn geweest: gij zult daarom de betuiging niet versmaden van de achting, die ik voor U gevoel. Vele zijn de diensten, door U aan de vaderlandsche letterkunde bewezen, niet slechts in uwe betrekking aan deze hoogeschool, maar ook in het ambt, vroeger door U in het Zuiden bekleed, waar nog uw naam bij de Vlaamsche broeders in dankbare herinnering leeft. Na eene lange en werkzame loopbaan is U thans, om uwe gevorderde jaren, de welverdiende rust in eere geschonken. Moge die rust nog lang in ongestoorden voorspoed uw deel zijn, en worde

het genot daarvan U verhoogd door de streelende voldoening, waarmede het terugzien op een welbesteed leven de kroone der grijsheid veredelt. [1])

Een woord ook tot U, hooggeëerde BAKE en GEEL, — want vergunt mij U beiden te zamen te noemen, die ik nooit in mijne gedachten van elkander heb gescheiden. U beiden mag ik als mijne leermeesters roemen. U beiden, zeg ik; want al heb ik slechts van één Uwer, in den eigenlijken zin des woords, geregeld onderwijs genoten: ook een leerrijke omgang, geestrijke gesprekken en verstandige raadgeving zijn vermogende hulpmiddelen tot vorming van het jeugdig gemoed. Hoeveel heb ik niet aan U beiden te danken! In de schatten der klassieke oudheid hebt gij mij ingewijd, en door het regte gebruik mij die bronnen van het ware schoon doen erkennen in hare vormende kracht; gij hebt mij doordrongen van de beproefde beginselen, die in alle vakken van menschelijke kennis den weg ter waarheid verzekeren, en mij voorgelicht door uw schrander oordeel, uwen gelouterden smaak, uwen geoefenden kunstzin. En aan dit alles hebt gij de kroon opgezet door de hartelijke gezindheid, die ik steeds van U mogt ondervinden, door uwen belangstellenden ijver om mij die loopbaan te doen ontsluiten, die mij het onschatbare voorregt schenkt, aan uwe

---

[1]) Ik geef deze toespraak, zoo als zij oorspronkelijk gesteld was. De afwezigheid van den Heer SCHRANT heeft bij het uitspreken kleine veranderingen noodzakelijk gemaakt.

zijde voor de wetenschap te leven. Een woord van diepgevoelden dank moge U niet ongevallig zijn. Kan ik nimmer uwe weldaden naar eisch vergelden: ik wil er naar streven door van verre uw voorbeeld te volgen, door voort te gaan met U te toonen, dat gij zooveel goeds niet aan een ondankbare hebt verspild.

Datzelfde zij ook met warmte aan U gezegd, waarde RUTGERS, beminde leermeester en vriend! Nooit zal bij mij de herinnering verflaauwen aan die genoegelijke uren, met U doorgebragt, toen ik door U werd ingeleid in de verborgenheden der taalkennis, en de heldere fakkel der heilige Sanskrita mij door U werd ontstoken. De gevoelens, die mijn hart voor U koestert, zijn U bekend; want voor U heb ik nooit geheimen gehad, het was mij eene behoefte, U in mijn binnenste te doen lezen. Zal de betrekking tusschen U en mij voortaan eene andere zijn dan zij tot hiertoe geweest is: blijven wij steeds voor elkander dezelfden. Voor mij heeft die nieuwe betrekking eene dubbele waarde, omdat zij mij aan U nog nader verbindt, nog meer mij de gelegenheid geeft, U mijne innige gehechtheid te bewijzen.

Ook U, hooggeachte VAN ASSEN, wil ik openlijk het dankgevoel betuigen, dat mij voor U bezielt. Hoeveel welwillendheid hebt gij mij steeds bewezen! Hoe hebt gij steeds mijne belangen met opregte deelneming behartigd! Hoeveel nut heb ik getrokken van uwen

keurigen smaak, van uw scherpzinnig vernuft! Hoe dikwijls hebt gij mij verrast met fijne en juiste opmerkingen over menig verschijnsel onzer moedertaal, die gij met zooveel geestdrift vereert, en, in verpoozende afwisseling met de strenge regtswetenschap, zoo gelukkig beoefent. Wil mij ook verder uwe leering, uwe toegenegenheid, uwe vriendschap niet onthouden. Ik blijf die thans, gelijk vroeger, op den hoogsten prijs stellen, en bied U de verzekering aan, dat gij in uwen nieuwen ambtgenoot altijd dezelfde gevoelens van eerbied en erkentelijkheid zult aantreffen, die gij in uwen voormaligen leerling nooit hebt gemist.

Is er iets, dat mijne vreugde op dezen dag verheft tot een zalig gevoel, het is uwe tegenwoordigheid, lieve Vader! Als ik U aanzie en in uwe trekken lees, wat er omgaat in uwe ziel, dan welt er een stroom van aandoeningen in mijnen boezem op. Daar verrijst voor mijne verbeelding mijn geheele leven, van de geboorte tot op heden, en het bevat niet een enkelen dag, die niet doorweven is van uwe teedere liefde, van uwe trouwe zorg, van uwen wijzen raad. Maar het heilig gevoel van eerbied, van liefde, van dankbaarheid, dat het kind voor zijne ouders koestert, het uit zich niet in woorden, in het openbaar gesproken: het geeft zich lucht in den huiselijken kring, of in de stille eenzaamheid, als het volle gemoed zich uitstort voor Hem, die in het verborgene ziet. Hij, de algoede God, heeft uwe gebeden verhoord, en

uwe opofferende vaderlijke trouw met eene uitkomst bekroond, die uwen hoogen ouderdom met verkwikkenden zegen omstraalt. Want wellust moet het U zijn voor het harte, U, die uw hoogste geluk steeds in uwe kinderen steldet, nu gij uw beide zonen op een standpunt geplaatst ziet, waarop zij, door het betrachten uwer wijze lessen, nuttig werkzaam kunnen zijn voor het vaderland, dat wij door U leerden liefhebben, voor de wetenschap, waarvoor gij ons gemoed in vurigen ijver ontvlamdet. Wellust moet het U zijn voor het harte, den oudste van ons beiden aan uwe zijde te zien, door het vertrouwen zijner medeburgeren tot deelneming aan het staatsbestuur geroepen, en den jongste te zien optreden om eene taak als deze te aanvaarden, hier aan de Leidsche hoogeschool, die gij steeds zoo hoog hebt geëerd, die zoovelen uwer beste vrienden als hare sieraden telde, wier roem onze onvergetelijke KEMPER door den zijnen verhoogde. De vreugde, in dit uur U geschonken, storte een zachten balsem in uw hart, nog bloedende van de wonde, die het verlies van een teêrbeminden broeder U sloeg. De zegen, U genadig verleend, blijve uw deel tot in lengte van dagen. Uw raad en uwe leering blijve mij voorlichten in mijne nieuwe roeping; uw vaderlijke zegen zij mij tot bemoediging en steun; uw gebed stijge voor mij op, dat het God behage, mij de krachten te verleenen, om de pligten, waartoe ik mij heden verbind, getrouw te vervullen.

Nog een woord tot U, edele Jongelingen, kweekelingen dezer hoogeschool! Voorzeker, het is eene schoone taak, voor U te mogen optreden, om mede U te geleiden op den weg der wetenschap. Maar dubbel schoon is die taak, waar het eene wetenschap geldt, die aan de heiligste belangen van het vaderland zoo naauw is verbonden. O! mogt ik er in slagen, het vuur, dat in mij blaakt, in uwe borst over te storten, U te doen ontgloeijen in liefde voor de dierbare moedertaal, voor de letteren en geschiedenis van ons doorluchtig voorgeslacht! Mogt ik er in slagen, uwe geestdrift ten goede te rigten, uwen ijver te bezielen tot vlijtige inspanning, maar bovenal U het pad te wijzen, dat leidt tot degelijke kennis; want zij alleen is het, die den ijver en de geestdrift kan vormen tot eene zedelijke kracht. Maar behoef ik nog te twijfelen aan uwe gezindheid, om met mij die leuze te volgen? Staat niet in het gedenkboek dezer hoogeschool schier op elke bladzijde gegrift, hoe steeds hare kweekelingen in liefde tot het vaderland een roemrijk voorbeeld hebben gegeven? Heeft niet de klagt, die zoo menigmaal werd aangeheven over de verwaarloozing onzer moedertaal, weerklank bij Ulieden gevonden, en U elke poging doen toejuichen, die strekken kon om haar te herstellen in haar onvervreemdbaar regt? Maar die klagt zelve was het bewijs van herleefde belangstelling, de onmiskenbare uiting van den vooruitgang der wetenschap, dien mijne rede U aanwees. Welaan dan, slaat moedig de handen aan den arbeid, om tot dien vooruitgang mede te werken,

zooveel in uw vermogen is. Zal onze wetenschap werkelijk de plaats innemen, waarop zij aanspraak heeft, en geheel hare bestemming vervullen, dan moet haar leven en krachtige bloei uitgaan van onze hoogescholen, van ons jeugdig geslacht, dat de hope der toekomst in zich draagt. En in dien edelen wedijver mag vooral ons Leiden niet achterblijven, Leiden, dat op zoovele herinneringen boogt, zoo dierbaar aan het nationale gevoel, Leiden, dat in de klassieke en oostersche letteren een onvergankelijken roem heeft verworven, en des te meer aan de vaderlandsche wetenschap dure verpligtingen heeft. Jongelingen! waardeert uwe roeping, gevoelt wat gij aan het vaderland schuldig zijt! Wat mij betreft, ik ken geen hooger genoegen dan met U te streven naar dit edel doel; en wel mag ik er trotsch op zijn, dat mij daartoe het regt is gegeven. Met vertrouwen aanvaard ik mijn werk in uw midden, en ik durf het verwachten, dat eerlang tusschen U en mij die vriendschapsband zal worden aangeknoopt, die alleen den goeden uitslag van ons gemeenschappelijk pogen kan waarborgen. Als ik herdenk aan de jaren, die ik daar ginds met uwe broeders heb doorgebragt, aan de gevoelens, die hen en mij verbonden, en, nog voor weinige dagen, ons afscheid vergezelden, dan gevoel ik dubbel de waarde van zulk eene schoone betrekking. Maar het is mij, als zag ik reeds de voorteekenen, dat ik in denzelfden vertrouwelijken omgang mij ook met U zal mogen verheugen. Zie ik niet in enkelen Uwer diegenen weder, die ik reeds in Gruno's

veste onder mijne vrienden mogt tellen? Zie ik niet velen onder U, die, in jeugdiger leeftijd, een gelijke band aan mij hechtte, toen, in deze zelfde stad, een andere werkkring mij het voorregt schonk, mede hen voor te bereiden tot de loopbaan, die zij thans aan deze hoogeschool betreden? Gij, mijne vrienden, ontvangt mijnen groet! Sluiten wij op nieuw ons aaneen, om thans, op hooger standpunt, onzen vroegeren arbeid te vervolgen. En gij allen, burgers dezer hoogeschool! vereenigt U met ons in eendragtigen ijver, tot ernstige behartiging der wetenschap, tot handhaving van de regten der moedertaal, tot bevordering van het welzijn des vaderlands!

Gedrukt bij A. C. Kruseman.